

Horaci en la literatura catalana, per Jaume Medina

El dia 8 de desembre de 1935 se celebra arreu del món el bimil·lenari de la naixença d'Horaci. Amb motiu d'aquest esdeveniment, foren diversos els actes organitzats a Catalunya. «La Veu de Catalunya»,¹ per exemple, el mateix dia de la celebració dedicà una pàgina a les col·laboracions de Joaquim Balcells, Agustí Esclasans i J. M. Casas i Homs. El primer signa un article on és estudiada l'obra d'aquest autor dins el marc de la literatura llatina. Agustí Esclasans dedica un poema *A Horaci*, del qual és el següent fragment:

«Del vol fadigat d'un crepuscle, pindàrica
[pugna,
copsaves, Horaci, la fina dolcesa benigna
de l'oci beat: i ens tramets el reflex mil·
[lenari
per fer-ne tresor del moment, presentalla de
[Roma
damunt la vellúria de l'ara sublim, joia pura,
segell de l'imperi d'August en la veu cata-
[lana!]

1. J. BALCELLS, *La lliçó d'Horaci*; A. ESCLASANS, *A Horaci*; J. M. CASAS HOMS, *Oda 30 del llibre III*, «La Veu de Catalunya», 8 de desembre de 1935. Vull fer constar, per endavant, el meu agraïment a Joaquim Molas, a Jordi Castellanos i a Manuel Jorba per les nombroses informacions que m'han donat, gràcies a les quals s'ha vist enriquert aquest article.

on presenta la poesia mesurada del clàssic llatí com un ideal a assolir en la poesia del moment. J. M. Casas i Homs, per fi, hi publica la traducció de l'Oda 30 del llibre III, resum de l'obra lírica d'Horaci i alhora consciència de perennitat:

«Acabo un monument més ferm que el bron-
[ze,
més alterós que les reials piràmides;
ni la pluja voraç ni amb tot son ímpetu
l'aquiló, no en faran tristes ruïnes,
ni els anys seguits ni temps i temps que
[passi.

Ja no moriré tot: molta part meva
evitarà la mort. Serà una glòria
sempre recent, mentre el pontífex pugi
amb la silent vestal al Capitoli.
D'on el riu Aúfid corre amb violència
fins a l'eixuta terra on regna Daunus,
esdevingut senyor de rústics pobles,
diran que, jo el primer, en llengua itàlica
els rims èlics fiu sonar. Melpòmene,
pren-te el degut honor i, gràciosa,
vulgues cenyir ma testa amb llor de Delfos.»

Al seu torn, «El Matí», a la pàgina 10 del mateix dia i mes, publica una nota de Magí Vallès,² on aquest parla de les excel·lèn-

2. Magí VALLES, *En el bimil·lenari d'Horaci*; J. M. LLOVERA, *A Numici* (Epist. I, 6), *A Mecenas* (Epist. I, 7), «El Matí», 8 de desembre de 1935.

cies de l'autor llatí par tal de passar a fer la lloança de les versions del doctor J. M. Llovera, el traductor que més ha incorporat d'Horaci al català:

«Un dels esperits selectes que han trasplantat els plançons de la lírica horaciana en llengua vulgar —en el nostre catalanesc— ha estat l'il·lustre llatinista Dr. Josep M. Llovera, prev., el qual, en donar-nos la versió exacta del pensament del poeta, ha sabut donar al verb de Catalunya la flexibilitat sonora de la mètrica llatina.

Els nostres lectors, en gustar les epístoles «A Numici» i «A Mecenas», reviuran, per un moment, la dolça cadència de la llengua mare i endevinaran, a través de la nostra parla, la flama del geni llatí que tení d'àuries resplendors la Roma imperial de Cèsar-August.»

I, tot seguit, són donades les versions de les Epístoles *A Numici* (1,6) i *A Mecenas* (1,7), fetes segons el ritme de l'hexàmetre llatí.

També en aquest mateix dia, «La Publicitat» dedicà un article a aquesta qüestió; la columna de Joan Teixidor,³ que comença parlant del valor universal de la poesia del clàssic llatí, no té massa valor pel que fa referència a les versions amb què compta la literatura catalana. Hi parla de la conferència que recentment Riba havia llegit a Roma, per acabar amb les figures de Manuel de Cabanyes i de Costa i Llovera.

Amb un altre afany és donat al mateix periòdic un article de J. M. Miquel i Vergés.⁴ Fent un resum de les publicacions d'Horaci anteriors a 1935, s'adona que a través de les traduccions que havien procurat Isidre Vilaró i Codina i Llorenç Ribet, l'autor llatí ja pot ésser llegit íntegrament en català. Dedicà, a més, una bona part de l'article a estudiar les personalitats de Manuel de Cabanyes i de Miquel Costa i Llovera, tot ressaltant, al mateix temps, l'interès d'aquest per reproduir els ritmes originals i a la vegada per fornir la cultura catalana d'un veritable humanisme o d'un gust per la poesia clàssica «tan desconeguda per les còpies en guix del pseudoclassicisme acadèmic.»⁵ Però és especialment interessant la reflexió que J. M. Miquel i Vergés fa entorn del classicisme a les nostres lletres: «A la nostra literatura renaixent li calia un grau de maduresa per a prestar atenció a l'obra dels

clàssics. Totes les manifestacions del català escrit eren eco de la psicologia nacional; per això el xaronisme —malgrat tot, forma més refinada d'un principi d'inquietud que arrenca de les formes bilingües— s'aguanta mentre la consciència resta encara mig abal·tidada. Quan la sensibilitat literària nacional és prou forta per a pressentir una incorporació a les llengües cultes, neixen les ànsies d'estudi i els valors mundials reflecteixen sobre el camp desert com una prometença.»

«Mirador» col·laborà en la commemoració amb articles signats per Miquel Capdevila,⁶ Martí de Riquer⁷ i Josep M. de Sagarra.⁸ Els estudis dels dos primers articulistes comencen fent una biografia del poeta i de la significació històrico-literària, per acabar en la situació de la seva obra en la nostra literatura. Així, Miquel Capdevila, a part la notícia que dóna de la lectura d'una conferència per part de Joaquim Balcells, amb el títol *El motiu de la mort en la poesia d'Horaci*, fineix dient:

«L'Edat mitjana no va comprendre'l i el deixà oblidat en els arxius abacials. Excepcions de la regla foren els entusiasmes del Petrarca i del marquès de Santillana.

»Per antítesi, el Renaixement el capí i l'estimà. Els humanistes italians, els poetes de la Plèiade, els literats del segle d'or espanyols, els anglesos de la cort de Carles II, els alemanys de les petites monarquies del segle XVIII, etc., etc., constitueixen grups veritablement exaltadors de l'obra d'Horaci.

»En canvi, a Catalunya és gairebé desconegut, perquè Catalunya té una ànima medieval. Així el nombre dels imitadors de la lírica horaciana al nostre país és gairebé nul, els traductors dels versos d'Horaci al català són pocs i d'escassa envergadura.

»L'excepció la fan Cabanyes i Costa i Llovera, dos genis que poden posar-se al costat dels artistes més purs i més transcendents. Però el primer va morir jove i el segon va deixar les odes horacianes per altres expressions de la seva poesia.»

Hi observem que el conreu d'Horaci pertany, en general, a les lletres modernes (i encara més en la literatura catalana). Mentrestant, Martí de Riquer fa girar les seves

3. J. TEIXIDOR, *El bimil·lenari d'Horaci*, «La Publicitat», 8 de desembre de 1935.

4. J. M. MIQUEL I VERGÉS, *El bimil·lenari d'Horaci. Horaci a Catalunya*, «La Publicitat», 11 de desembre de 1935.

5. M. COSTA I LLOBERA, *Obres Completes* (Barcelona, Ed. Selecta, 1947), p. 109.

6. M. CAPDEVILA, *Catalunya i Horaci*, «Mirador» VII, núm. 331 (20 de juny de 1935), p. 6.

7. M. DE RIQUER, *Els dos mil anys d'Horaci*, «Mirador» VII, núm. 356 (12 de desembre de 1935), p. 6.

8. JOSEP M. DE SAGARRA, *Sobre un bimil·lenari*, «Mirador» VII, núm. 357 (19 de desembre de 1935), p. 2.

conclusions entorn del desig que es faci una traducció completa de l'obra d'Horaci al català, al mateix temps que fa palesa la necessitat de confeccionar un catàleg amb totes les obres d'aquest que ja han estat traduïdes:

«Una altra versió catalana i en vers de l'*Epístola als Pisons* fou publicada l'any 1910 per l'Acadèmia Calasància; és deguda a Antoni-Maria Fàbregues i va precedida del text llatí i traducció literal castellana de Verdaguier i Callís i en vers castellà de Juan Gualberto González.

»La mateixa Acadèmia Calasància inicià una edició dels *Epodes* d'Horaci amb versió literal castellana i versions poètiques en llengües ibèriques. De traduccions catalanes, n'hi trobem de Rafael Oliver, Sch. P., Artur Masriera, Lluís Gispert Casellas, Jordi Oliver i Daydí, Carles Badia i Malagrida, Jaume Bofill i Mates, Frederic Rahola, Agustí Costa O.S.B. i Francesc Matheu. La recopilació era feta per Cosme Parpal i Marquès i la col·lecció la dirigien aquest i el doctor Lluís Segalà.

»He esmentat només aquestes versions horacianes per tal com són aplegades conscienciosament, però cal fer constar que són innombrables les que es troben esparses en tota mena de publicacions. Sembla que caldria, ara pel bimil·lenari, formar un catàleg complet de totes i que, tant de bo, algú, com Guillem Colom, ens oferís una versió completa de les poesies del gran líric llatí.»

Al mateix periòdic «Mirador», i amb data del 19 de desembre de 1935, a la pàgina 2 hi ha una nota interessant que ens proporciona Josep M. de Sagarra. D'una banda, discrepa completament de l'opinió que uns mesos abans havia donat M. Capdevila a l'article esmentat. Aquest havia afirmat d'Horaci:

«Es mantenia a distància de la cort i refusà el càrrec de secretari de l'emperador.

»També això resulta incomprensible per a un català, com ho són aquelles frases que s'han fet cèlebres, perquè responen a les doctrines i estat d'ànim del poeta: el *beatus ille qui procul negotiis*,⁹ l'au-

9. De fet, sembla que aquest tema (que tantes reminiscències ha deixat en la literatura castellana) no ha surtat prou en la nostra literatura. A penes si puc donar dos exemples de la influència del *Beatus ille*, distanciades tant en la qualitat dels autors com en el temps: Joaquim M. BARRINA, *Perpetuïnes* (Barcelona, L'Avenç, 1907), en una *Epístola* (ps. 88-93), arriba un moment que diu:

rea mediocritas, erigida per mesura de felicitat i de situació social; el *ne quid nimis*, acceptat com a terme mitjà on rauen la raó i el punt central de les coses; el *nihil admirari* de l'home que ho coneix tot i es troba a l'altra banda de les coneixències.

»El seu art és vida, no jocs d'esteta desenfeinat. Per això té una actualitat contínua i una suggestió profunda, que no són possibles de capir sinó pels refinats de la civilització.»

Josep M. de Sagarra, però, pensa que «si hi ha una terra que s'adigui completament a la mentalitat poètica i moral d'Horaci, és precisament la nostra terra. Deixant de banda que Horaci és el primer poeta del món, el més humà, el més ple, el més ben construït, el més comprensiu i el més entenedor, i que agafa la vida amb una totalitària abraçada i amb una agredolça grandesa espiritual, Horaci, en el seu temps i en la projecció de tots els temps, és i representa un home d'uns nervis i d'unes condicions de voluntat molt semblants a la mitjana dels burgesos del nostre clima. Horaci era un home amb el qual ens hauríem entès perfectament, perquè sabia guardar la roba, estirar i arronsar i somriure, com la majoria d'honestos industrials i comerciants, que si més no han fet la grandesa industrial del nostre país [...] La poesia d'Horaci i l'escenari d'aquesta poesia els podem viure nosaltres en qualsevol racó del camp de Tarragona o en el mateix Empordà, o en una d'aquestes quintanes del Vallès, amb vinyes i tomaqueres, arbres fruiters i pins sense ambició. Potser enlloc no trobaríem una definició tan exacta i tan espiritual al mateix temps d'allò que representa la flor del nostre paisatge i de nosaltres mateixos, com en l'eterna i única poesia d'Horaci».

Tant Capdevila com Sagarra coincideixen a entendre el caràcter vital de la poesia d'Horaci, que és el factor de la pervivència en les lletres actuals. Però difereixen profundament a l'hora d'aplicar la valoració respecte de la psicologia catalana.

D'altra banda, l'article de Sagarra és interessant per diverses qüestions que s'hi plantegen. De primer, referint-se al bimil·lenari, ens diu, com a dada anecdòtica, que «els membres de la Secció Històrica de

«Ditxós tu! Ditxós tu que en ta masia, lluny del brugit del món, vius en la calma...»

clara reminiscència d'aquest tema, potser més marcat per fray Luis de León que no pas pel mateix Horaci. Per la seva banda, Carles Riba fa començar una de les *Estances* (concretament, la 6 del *Llibre segon*) de la següent manera:

«Feliç qui ha viscut dessota un cel estrany...» que ens fa sentir, indefectiblement, Horaci.

l'Institut d'Estudis Catalans l'han celebrat, àdhuc, amb un àpat llatí, històric i arqueològic que sembla que els deixà l'estómac ple d'antigues i glorioses reminiscències; seguidament ens predià, gairebé, el desastre que esclatarà l'any següent a la publicació de l'article: «Però malgrat la bona voluntat d'uns quants estudiosos i d'uns quants homes de lletres, aquest bimil·lenari d'Horaci no ha distret gairebé gens els ulls del públic devorador de diaris, que va seguint amb un interès patològic la sòrdida, purulent i canalla projecció de les pompes i vanitats humanes sobre allò que podríem dir-ne, amb un gran optimisme, la vida política del país. En general, la gent que llegeix, i fins la gent que llegeix poesia, està molt lluny d'Horaci»; repeteix, com un eco, els arguments que M. de Montoliu¹⁰ havia expressat entorn de l'ensenyament de les llengües clàssiques als centres de Batxillerat: «Quan a les nostres generacions els arribà l'hora d'aprendre llatí, es pot dir que no els en va ensenyar ningú, i les gotes de llatí que ens ensenyaren a tots plegats, ho foren amb tan poca gràcia i amb un talent pedagògic tan trist, que semblava que ens fessin prendre oli de fetge de bacallà»; per acabar, també com M. de Montoliu, deixant entendre què significa un món culte, i què és la persona amb un coneixement profund i humanístic de les lletres clàssiques: «Als països veïns nostres [...] encara avui dia l'ensenyament del llatí i el gust decidit pels clàssics són coses que es conreen amb una tenacitat i una severitat exemplars. A França, que és aquí a tocar, hi ha molts radicals socialistes, tants laics com vulgareu, que porten bigotis i unes corbates que nosaltres no portaríem encara que ens les regalesin, els quals poden fer una campanya electoral molt abrandada, i poden també tranquil·lament, entre un tall de gigot i una copa de vi negre, recitar sencera una oda d'Horaci, sense que se n'escandalitzi ningú, ni la seva senyora, per aquest motiu, es vegi obligada a cometre infidelitats. I el que passa a França, passa a Anglaterra i a Alemanya. En el nostre país, en canvi, si un polític en un banquet cités una oda d'Horaci, li començaríem a tirar pinyols d'oliva al nas, i si sabés el llatí a fons, com li passa al senyor Ànguera de Sojo, no sabria on dar-la. Aquí el llatí, la mica de llatí, naturalment, no més el posseïxen quatre capellans si voleu, i alguns, molt pocs, col·laboradors de la Fundació Bernat Metge.» La darrera de les afirmacions podrà ser constatada al llarg del treball. Efectivament, podrem observar que una gran majoria dels que han dedicat l'afany

10. Vegeu M. DE MONTOLIU, *Horaci traduït per l'Alomar*, «El Poble Català», 17 de juny de 1907.

al conreu de les lletres llatines pertanyen a l'estament clerical.

Finalment, d'entre les publicacions que celebraren el bimil·lenari d'Horaci, serà convenient de remarcar el número de juliol-desembre de 1935 de «La Revista». Hi figuren diversos treballs: una traducció del *Cant Secular*, en estrofes sàfiques, per Agustí Escclasans (p. 3-5); C. Riba, *Horaci en les literatures ibèriques* (fragment del text original de la conferència donada a Roma, el 7 de maig de 1935, a l'Institut di Studi Romani) (p. 6-9);¹¹ un treball amb el títol: *Cabanyes, poeta horacià, jutjat per Milà i Fontanals* (p. 10-14); Miquel Dolç, *Motiu horacià* (p. 15); Agustí Escclasans, *Els amics d'Horaci* (p. 48-59); i, en un apartat dedicat a *Commemoracions* (p. 134), hi ha la nota següent: «L'actualitat commemorativa associa els noms d'Horaci i de Carducci i ens permet d'associar-hi el dels nostres precursors de l'humanisme renaixent presidits per Costa i Llobera al qual les nostres lletres deuen que ja mai més el *geni local* no pugui dissociar-se de la universalitat. Datem les nostres commemoracions amb la reproducció de les traduccions ja conegudes d'Horaci i de Carducci, per Gabriel Alomar i Jeroni Zanné.» D'Horaci, reproduïen la versió de l'Oda 1, 38, *A un jove esclau*; de Giosuè Carducci, la versió de *Ca ira*.

Evidentment, una commemoració tan àmplia i, en certs aspectes, tan popular com l'assolida en terres catalanes pel bimil·lenari d'Horaci és la culminació de tot un procés cultural i literari que, en les notes següents, intentaré de descriure a grans trets.

De l'Edat Mitjana a la renaixença

Tot i que durant l'Edat Mitjana el conreu literari es decantà més aviat cap a Virgili i, especialment, cap a Ovidi, podem seguir, això no obstant, els rastres de la presència del nostre autor en els centres de cultura medievals catalans. Així, per exemple, a través de Lluís Nicolau d'Olwer¹² sa-

11. Aquest text fou publicat a: Carles RIBA, *Per Comprendre*, (Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, 1938²), ps. 181-215. Referent a aquest estudi, que també fou inclòs a *Orazio nella letteratura mondiale*. Scritti di E. Castelle, A. Forsström, N. J. Herescu, J. Huszti, J. Marouzeau, R. Newald, W. Norvin, L. Pietrabuono, C. Riba, L. Sternbach, A. W. van Buren, H. Wagenvoort, H. M. O. White (Roma, Instituto di Studi Romani, 1936), comptem amb la ressenya de Maria Rosa Lida, *Horacio en la literatura mundial*, «Revista de Filología Hispánica», II (1940), ps. 370-378. Riba hi és atencat des de diferents punts de vista: de poc original, de poc profund, de «patriota local»...

12. LI. NICOLAU D'OLWER, *La Catalogne à l'Époque Romane* (París, Lib. Ernest Leroux, 1932), ps. 181-257.

bem de l'existència d'un manuscrit d'Horaci a Ripoll durant el segle x, i que al segle xi n'hi havia un a Vic. Així mateix, en un inventari que hom fa a la Seu d'Urgell l'any 1147 consta que hi ha dos exemplars de l'obra d'Horaci. I el segle xiv, segons Menéndez y Pelayo,¹³ ja existia a la catedral de Tortosa un còdex amb les *Obres d'Horaci*. Tanmateix, doncs, encara que M. Capdevila ens hagi indicat que «l'Edat Mitjana no va comprendre'l i el deixà oblidat en els arxius abacials», són molt primerices i extenses al llarg de la història i la geografia catalanes les notícies que tenim d'aquest autor.

És una tasca realment difícil seguir les petjades del nostre autor a través de l'època de l'Humanisme fins a arribar als moments moderns, en què ha estat àmpliament considerada la seva obra. Sabem, però, que les seves obres figuraven a les biblioteques particulars d'algunes de les figures de l'època i que devien ésser, per tant, llegides amb interès. Així, el jurista Antoni Callís, al costat de les obres de Lucà, Ovidi, Estaci i Homer, posseïa un exemplar d'Horaci. A l'inventari dels llibres del beneficiat de la catedral, Antoni Fonoll, datat del 27 de maig al 12 de juliol de 1530, figura «hun altre libre apellat Oraci». En una llista dels llibres que havia venut Joan Bages, el 27 de febrer de 1527, hi ha «1 Oraci de letra cancelresca». A l'inventari de la llibreria de Miquel Cabrit, formalitzat el 9 de desembre de 1538, trobem «Item hun plech en què ha quatre Salustis, dos Oracis, dues epístoles de Tulli, dos Marcials, textos, descusits», també «altre plech en lo qual ha quatre Oracis, quatre Salustis y quatre de conscribendis apistolas Erasmi descusits», i a més «dos Oracis de forma de octaua ligats». Entre els llibres que van pertànyer a Lluís de Ferrera, inventariats en 30-31 de desembre de 1546, figura també «un libre petit de stampa en paper nomenat Horaci». El 22 de setembre de 1470, Gabriel Prats ven a Pere Miquel Carbonell, entre altres obres, unes *Epístole Oracii*. Per l'inventari dels llibres pertanyents a Mateu de Montcada, fet el 3 de desembre de 1485, sabem que aquest posseïa «Las Epístolas de Oraci scrites en pregamí, de forma molt petita, ab cubertas de pregamí». També hi ha un volum amb les *Epístoles* d'Horaci entre els llibres que el cavaller sicilià Jaume Rizo va lliurar a l'arquebisbe de Tarragona, Gonzalo Fernández de Heredia, segons un memorial datat el 27 d'agost de 1506. A la llista dels llibres que el llibreter de Barcelona Jeroni Pi havia rebut en comissió de Joan Bages, el 28 de setembre de 1551, hi ha *Un sermones*

Oraci.¹⁴ Altra ment, Josep Juvenci publicà a Cervera una edició horaciana de caràcter didàctic, que fou objecte d'alguna reedició posterior: *Q. Horatii Flacci Carmina expurgata et accuratis notis illustrata, Autore Josepho Juvencio Soc. Iesu Sacerd., Cerverariae in Lacetanis: Typis Academicis apud Josephum Barber, et Socios, anno 1751*.¹⁵

Tot i l'interès que mostren aquestes dades, però, no hem trobat cap traducció catalana d'Horaci fins al final del segle passat. «*Los áureos tiempos*» de la llengua catalana, diu Menéndez y Pelayo, «no coincidieron con el esplendor del Renacimiento. Precisamente cuando empezaba el furor horaciano fué decayendo la poesía catalana, y empezaron sus adeptos a escribir en castellano. Nada de extraño tiene, pues, esa falta en tan rica literatura».¹⁶

Cabanyes i el neoclassicisme

El primer dels nostres poetes horacians, tal com ha estat conegut Manuel de Cabanyes, escriu, doncs, en castellà. Però la seva obra serà el darrer fruit d'un autor català escrivint íntegrament en una llengua que no és la seva. I, a més, la transcendència de la seva obra serà per a la poesia catalana. És així com ho entenen els literats castellans, els quals l'emmarquen dintre la nostra literatura. Així, per exemple, Sinibald de Mas, li diu en una carta: «Él [referint-se a Manuel José Quintana] fué quien me preguntó si le conocía a V. y contestándole yo que mucho, me respondió: ya me lo figuraba yo, porque al momento he visto que era de la moderna escuela catalana. Con que ya ve V. que el señor D. Manuel Quintana reconoce en nosotros una escuela y que no la desprecia.»¹⁷ Era doncs, tenint en compte aquesta afirmació, un «cantor sense llengua», tal com ens el definirà, més tard, Costa i Llobera.¹⁸ Les influències d'Horaci en la seva obra són no-

14. J. M. MADURELL MARIMON — J. RUBIÓ I BALAGUER, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona 1955, p. 101, 711, 686, 790, 792, 856, 26, 68, 442, 889.

15. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, IV, ps. 13 i 18.

16. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, IV, p. 241.

17. M. DE CABANYES, *Producciones escogidas* (Barcelona, Lib. J. Verdagué, 1858), p. 9. (Utilitzo aquesta edició pels estudis de Milà i Fontanals i per la correspondència que hi figura). Hom pot trobar una extensa informació sobre Cabanyes a J. Rius Vila, *Bibliografía del poeta Manuel de Cabanyes y Ballester*, «Boletín de la Biblioteca-Museo Balagué», núm. V (1957-1958) ps. 3-88.

18. M. COSTA I LLOBERA, *Obres Completes*, *op. cit.*, p. 116.

13. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *Bibliografía hispano-latina clásica*, Santander 1951, IV, p. 13.

tòries. Ens les assenyala M. Milà i Fontanals: «Las sesenta y nueve páginas de que consta la colección (inclusos prólogo y notas) comprenden doce poemas menores, doce odas; nombre que no se toma aquí en un sentido vago e indeterminado, sino en el de un género fijo, es decir, de la reproducción de las formas que empleó Horacio en sus poemas líricos, tomándolas o imitándolas de los modelos griegos, de quienes sus cinco o seis libros de odas deben considerarse como universal compendio. Con esto se juzgará probablemente a nuestro poeta, imitador de tercero o cuarto orden que recibe de nuestros clásicos antiguos y modernos formas añejas y ya por muchos manoseadas. A lo menos no cabe duda en que fue discípulo, y en cuanto puede serlo un verdadero ingenio, imitador de Horacio.»¹⁹

Però per les afirmacions que ens fa el mateix Cabanyes en dues cartes a «Cintio» (Joaquim Roca i Cornet), el seu horacianisme va prou més enllà de la pura imitació de l'autor llatí. Així, imbuït de la seva obra, arriba a procurar-ne alguna traducció. La primera carta a «Cintio», datada a Vilanova el 23 d'abril de 1831, diu: «Mi próximo grado de licenciatura me tiene algo ocupado; y sólo me distraigo con la lectura del sublime Horacio, en donde encuentro siempre nuevas bellezas.»²⁰ I en una altra carta datada també a Vilanova, el 23 d'agost de 1832, dóna al mateix «Cintio», com a mostra un fragment d'una oda d'Horaci (Carm. III, 3), traduïda per ell: «Yo en los muchos ocios de que ahora disfrutaba he escrito tres o cuatro frioleras que tendré gusto de comunicar a V. á la vista para que haga V. correr encima una lima severa. Me he arriesgado a traducir la famosa oda de Horacio Justum et tenacem etc., y he llevado la audacia hasta á no dar á mi traducción más número de versos de los que hay en el original. He aquí una muestra:

Al varón justo de ánimo constante
No el furor de rebeldes ciudadanos
No la faz del tirano que le amaga
Tuercen el alma recta

Ni el Austro turbio rey del Adria inquieto,
Ni de Jove la mano fulminante;
Se desquiciara el orbe, y sus ruinas
Impávido le hirieran.»²¹

D'aquesta traducció, de la qual només conservem el fragment que en dóna la carta, en parla també Menéndez y Pelayo, *Bibliografía...*, VI, p. 147. A més, és convenient de recordar que Menéndez y Pelayo, dins

19. M. DE CABANYES, *Producciones escogidas*, Barcelona 1858, p. 23.
20. CABANYES, *Producciones...*, op. cit., p. 64.
21. CABANYES, *Producciones...*, op. cit., p. 71.

Odas de Q. Horacio Flaco, traducidas e imitadas por ingenios españoles, Barcelona 1908 (Biblioteca Arte y Letras), va incloure-hi els poemes de M. Cabanyes: *La independencia de la poesía* i *El estío*.

Del neoclassicisme al modernisme

Igualment com el cas de Manuel de Cabanyes, Menéndez y Pelayo també considera casos a part tota una colla d'autors catalans que encara tenien el castellà com a mitjà d'expressió d'una gran part de la seva obra. Així, repassant les escoles poètiques del moment de València, de les Illes i del Principat, troba a València els poetes Teodor Llorente i Vicent W. Querol, però diu explícitament que ni l'un ni l'altre són horacians. En canvi, sí que reconeix una forta empremta de l'autor clàssic llatí en els poetes mallorquins: «En Mallorca brillaba D. Tomàs Aguiló, que hizo en su mocedad versos clásicos y horacianos.»²² De tota manera, dóna encara més importància a J. Ll. Pons i Gallarza: «Merece ser considerado como verdadero poeta horaciano, y como docto y profundo humanista...»²³ La llar y L'olivera mallorquina son dos rasgos bellísimos de poesía a un tiempo moderna y clásica, donde amorosamente se dan la mano la inspiración y el buen gusto, un cierto sentimiento rústico y patriarcal, de pura estirpe catalana, y un primor de forma que arguye el lector asiduo de Horacio, y trae a la memoria las descripciones del Beatus ille o del Hoc erat in votis.»²⁴

També esmentats posteriorment,²⁵ hi figuren Miquel Victorià Amer i Josep Toronjí, que publicaren versions castellanes d'Horaci. Del primer diu: «La traducción del Integer vitae (Oda 19.ª del libro I) a que vagamente he aludido en el primer tomo, se halla en el Museo Balear (año III, número II, 15 de junio de 1877). Comienza:

«Quien de maldad exento
Goza, mi Fusco, irrepreensible vida...»

... ..

Del segon: «En el número 24 de la primera época del Museo Balear (31 de di-

22. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, op. cit., VI, 433-434.

23. MENÉNDEZ Y PELAYO, op. cit., VI, ps. 580-582, dóna com a mostra de la labor horaciana d'aquest autor les traduccions: *Sic te diva* (I,3), *Parcus deorum* (I,28), *Albi ne doleas* (I,33), *Quid dedicatum* (I,26), *Aequam mentem* (II,2), *Septimi Gades* (II,6), *Oh saepe mecum!* (II,7), *Rectius vives Licini* (II,10), totes, naturalment, en castellà.

24. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, op. cit., VI, ps. 434-435.

25. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, op. cit., p. 583.

ciembre de 1875), publicó una elegante y concisa traducción de la oda Nullus argento (2.º del libro II), en el metro del original:

«Color no tiene la luciente plata
De la avarienta sepultada mina,
Crispo Salustio, si no luce en ella
Uso templado.»

Passa, finalment, a destriar la llista d'autors del Principat que també tenen relació amb Horaci. Primer de tot, un amic de Cabanyes: «Roca Cornet (uno de los colaboradores de Balmes), el cual, más tarde, abandonó de todo punto las bellas letras... Entre las escasas poesías suyas que conocemos, se distingue su oda horaciana A la Ascensión, que el autor de los Preludios calificó, con alguna indulgencia, de lindísima.»²⁶ Tot seguit, la personalitat del seu mestre, Milà i Fontanals: «En su primera juventud fue horaciano, como grande admirador de Cabanyes. Ya en el primer tomo he insertado la traducción del Sic te diva,²⁷ que recogí de labios de mi amadísimo maestro, y que (fuera de algún verso duro) es la mejor y más ajustada al original que tenemos en castellano. Alguna vez me recitó también trozos muy bellos de dos odas horacianas que había compuesto en Cervera, allá por los años 1834 y 35. Una de ellas, cuyo principio se me quedó en la memoria, era imitación del diálogo del marnero con el alma del pitagórico Arquitas (Oda 28.ª del libro I), Te maris et terrae, numeroque carentis arenae:

«Yo el mar y las playas, la innúmera arena
Medir ansioso tenté, padre mío...

»De estas sus primeras aficiones literarias siempre le quedó a Milà gran facilidad para hacer versos sueltos, y una afición grandísima a Horacio, cuyas odas (sobre todo las de los dos primeros libros) sabía de memoria. Después mudó de género y estilo, pero conservando siempre toda la sobriedad y precisión líricas características de Horacio, y que tanto se avenían con el conciso estilo que Milà llevó hasta la exageración en su prosa.»²⁸

Malgrat el coneixement profund que alguns d'aquests autors tenien de l'obra d'Horaci, no ens deixaren cap traducció en la nostra llengua. Ara, segons constata Menéndez y Pelayo, que l'any 1855 publica la segona edició refosa d'*Horacio en España* (contingut actualment al vol. VI de *Bibliografía hispano-latina clásica*), pels volts dels anys vuitanta del segle passat, comencen a fer-se algunes versions en català:

26. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, p. 436.

27. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, p. 438.

28. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, p. 438.

«Más fecundo, aunque un tanto artificial, el movimiento catalanista de nuestro siglo, buscando en todas partes fuentes de inspiración, ha vuelto alguna vez los ojos a la antigüedad clásica (menos siempre que a la Edad Media), y en la antigüedad ha preferido, para objeto de sus curiosos ensayos, a nuestro poeta favorito, considerándole, y con razón, como el más moderno de todos los clásicos y el que más fácilmente se amolda a las actuales formas líricas.»²⁹

I passa, tot seguit, a dreçar la llista dels horacians catalans que han fet composicions a la manera d'Horaci o bé que l'han traduït i que són anteriors a l'any 1885. Hi esmenta: Francesc Pons,³⁰ Tomàs Forteza,³¹ Joan Montserrat i Archs,³² Joan Sardà,³³ Joan Planas i Felíu,³⁴ Artur Masriera

29. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, p. 241.

30. Segons Menéndez y Pelayo (*op. cit.*, VI, p. 241) «D. Francisco Pons, maestro de Gramática, tradujo muy bien (según es fama) el Beatus ille.» No en tenim cap altra notícia.

31. Publica a «Lo Gay Saber», 15 d'octubre de 1868, p. 122, una imitació de l'oda *Otium divos* (Carm. II, 16). És, per tant, imprecisa la referència que dóna Menéndez y Pelayo.

32. Traducció de l'oda *Vitas hinnuleo* (Carm. I, 23), «Lo Gay Saber», 1 de desembre de 1868, p. 150 (citació també imprecisa per Menéndez y Pelayo), i una imitació d'*Horaci: Quid dedicatum* (Carm. I, 31), «Jochs Florals de Barcelona», 1881, ps. 73-74.

33. Traducció de *Pastor cum traheret* (Carm. I, 15), «Lo Gay Saber», 20 d'octubre de 1869, p. 303, amb el títol: *Profecia de Nereu sobre la destrucció de Troia*; traducció de *Parcus deorum cultor et infrequens* (Carm. I, 34), «Lo Gay Saber», 1 de maig de 1878, p. 135, amb el títol *Palinodia*; traducció de *Mater saeva cupidinum* (Carm. I, 19), *Calendari Català, 1880* (Barcelona 1879) p. 21. En canvi, no és prou correcta la referència que ens dóna Menéndez y Pelayo d'altres versions. Així, el que ell ens dóna com a publicat a «La Renaxensa», l'any XI, núm. 19, no és més que: *A Licinius (Rectius vives, Licini, neque altum) i Didlech entre Horaci y Lydia (Donec gratus eram tibi)*, versions en prosa, i publicades, realment, a «La Renaxensa», any II, 15 de juny de 1872, núm. 10, p. 118. A més, uns anys més tard, publica una traducció que no ha pogut ser considerada per Menéndez y Pelayo: *A Tyndaris* (Oda XVII del llibre I d'Horaci), *Velox amoenum saepe Lucrilem*, en vers, a «La Renaxensa», any VIII, vol. I, núm. 6 (31 de març de 1878), p. 260. Dins *Obres escollides*, Sèrie Catalana (Barcelona 1914), ps. 283 i ss., publica: Odes I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 13, 14, 17, 19, 21, 23, 24, 31, 33, 34; II, 4, 12; III, 3, 9, 15, 18, 22, 26, 28; IV, 3; Epodes, 4, 6.

34. Traducció de *Beatus ille* (en «hendecasilabos asonantados», tal com ens indica Menéndez y Pelayo), amb el títol *Una toya d'Horaci. Llibre V ó de las Epodas. Oda II*. «Jochs Florals de Barcelona», 1881, ps. 79-80; traducció de *Delicta maiorum immeritus lues* (Carm. III, 6) (en quatrets d'alexandrins), «Lo Gay Saber», 1 d'octubre de 1881, ps. 232-233.

i Colomer,³⁵ Ramon Siscar,³⁶ Joaquim M. Bartrina,³⁷ Pau Bertran i Bros,³⁸ Lluís M. Nadal³⁹ i Miquel Costa i Llobera.⁴⁰

35. D'aquest autor, diu Menéndez y Pelayo: «Don Arturo Masriera y Colomer ha publicado traducciones de las dos odas Coelo supinas y Septimi Gades. No las tengo a la vista» (op. cit., vol. vi, p. 245). Sense donar-nos-en cap altra indicació. En realitat, A. Masriera i Colomer havia publicat *Est mihi nonum superantis anumum* (Carm. iv, 11), amb el títol *Ad Phyllidam*, i *Septimi, Gades aditure mecum* (Carm. ii, 6), amb el títol *Ad Septimium*, a «Lo Gay Saber», 15 de febrer de 1880, p. 40. Posteriorment, publica una traducció lliure del *Beatus ille*, amb el títol *Oda d'Horaci*, a «Jochs Florals de Barcelona», 1881, ps. 75-77. Finalment, a les poesies completes, A. MASRIERA I COLOMER *De l'art vell i de l'art nou* (Reus, «La Veu del Camp», 1913), ps. 191-238, publica *Versions d'Homer, Aeschyl, Horaci, Dant, Shakespeare, Béranger, Coppée, Hatfeld, Castel i Mistral*. D'Horaci té les següents versions: *Beatus ille* (reproducció del que havia publicat a «Jochs Florals de Barcelona», 1881, ps. 207-210); *O diva, gratum quae regis Antium* (Carm. i, 35) (en estrofes de cinc versos), ps. 210-212; *Est mihi nonum superantis anumum* (en estrofes sàfiques), amb el títol *Ad Phyllidem*, ps. 213-214; *Septimi, Gades aditure mecum* (en estrofes sàfiques), amb el títol *Ad Septimium*, ps. 214-215. Aquestes dues darreres, com ja hem vist anteriorment, havien estat publicades a «Lo Gay Saber» l'any 1880.

36. Traducció de *Quis multa gracilis* (Carm. i, 5), *Calendari català, 1882*, Barcelona 1881, p. 22. Traducció de *Mercuri nam te docilis magistro* (Carm. iii, 11), en estrofes sàfiques, amb el títol *Traducció d'Horaci*, «La Il·lustració Catalana», 15 de febrer de 1884, p. 43. No és exacta, per tant, la referència que d'aquesta darrera publicació dóna Menéndez y Pelayo. Aquest la dóna com a publicada a «La Il·lustració Catalana» pel març de 1884. També segons el testimoni de l'erudit castellà (op. cit. vi, ps. 245-246) aquest autor té d'altres versions: «A la bondad del mismo eminente latinista debo copia de las traducciones suyas (que creo inéditas), del Coelo tonantem (dedicada a Sardá), del Donec gratus eram tibi, y del Eheu fugaces.» Però Ramon de Siscar (així signava les seves traduccions) publica al llarg dels anys 1888-1889 diferents versions a «La Il·lustració Catalana»: *Quis multa gracilis te puer in rosa* (Carm. i, 5) amb el títol *Traducció d'Horaci* (en estrofes de cinc versos, tret de la darrera, que en té quatre), «La Il·lustració Catalana», 15 de novembre de 1888, p. 331; *Donec gratus eram tibi* (Carm. iii, 9), també amb el títol *Traducció d'Horaci*, «La Il·lustració Catalana», 31 de desembre de 1888, p. 382; finalment, la traducció de la *Sátira* primera del llibre primer, *Qui fit Maecenas*, que la dedica a l'«afectuós amic Don Joaquim Rubió y Ors», en decasíl·labs femenins blancs i és datada a Buella, 25 d'octubre de 1886, «La Il·lustració Catalana», 15 de febrer de 1889, ps. 35-38.

37. Tal com indica Menéndez y Pelayo, op. cit. vi, p. 155, publica a *Obras en prosa y verso* (Barcelona-Madrid 1881) dues traduccions d'Horaci: una en castellà, *Donec gratus eram tibi* (Carm. iii, 9), amb el títol *De Horacio*, ps. 323-324, i una altra en català, *Vides ut alta stet*

Com podem observar, doncs, la referència a autors catalans, tot i ésser força nombrosa, correspon només a autors de la segona meitat del segle XIX, i encara cal tenir en compte que tan sols arriba fins a l'any 1885, en què, com ja ha estat assenyalat, es publica la segona edició refosa d'*Horacio en España*. Per tant, hi són estudiats, només, uns quinze anys d'aquest segle.

Modernisme

Pel que fa referència a la producció horaciana posterior, ja no trobem en Menéndez y Pelayo cap altra indicació que la de Costa i Llobera i Gabriel Alomar. L'intent de sistematitzar les diverses incorporacions de la poesia d'Horaci en la literatura catalana del segle xx el dugué a terme l'any 1969 M. Balasch, en un article titulat *Horaci als països catalans*.⁴¹ Però a part els autors ressenyats per Menéndez y Pelayo, dóna amb prou feines deu noms desconeguts per aquest autor. Deixant de banda que ni tan sols esmenta Manuel de Cabanyes, aquest treball és lluny d'assolir una visió global del tema.⁴²

El punt final de l'obra de Menéndez y Pelayo, doncs, és marcat per l'aportació de Miquel Costa i Llobera. Però d'aquest només fa esment de l'oda A *Horaci*. Després d'ha-

nive candidum (Carm. i, 9), amb el títol *Imitació d'Horaci*, ps. 370-371.

38. Segons el testimoni de Menéndez y Pelayo (op. cit. vi, 246-247), «mi condiscipulo Pablo Bertran y Bros, natural de Collbató (pueblo vecino a Montserrat), y grande amador de la poesia popular, que recoge e imita con singular y exquisito deleite, tiene traducido, aunque no publicado, el Quid dedicatum poscit Apollinena».

39. Té publicat un *Assaig d'oda horaciana* (en forma d'estrofes sàfiques), amb el títol *A ma lira*, a «Jochs Florals de Barcelona», 1881, ps. 81-82 (correspon a Carm. i, 32, *Poscimum*. *Si quid vacui sub umbra*).

40. Vegeu M. COSTA I LLOBERA, *Obres Completes*, op. cit. D'entre les obres d'Horaci, conté (ps. 117-118) la traducció d'*Otium divos rogat in patenti* (Carm. ii, 16). D'altra banda, l'oda A *Horaci* és publicada per primera vegada per Menéndez y Pelayo a *Horacio en España* (op. cit., vi, p. 248 i ss.).

41. M. BALASCH, *Horaci als Països Catalans*, «Boletín del Instituto de Estudios Helénicos» (Universitat de Barcelona), Actas del I Simposio de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, tom III, fasc. 1, 1969, p. 23.

42. Així, per exemple, ens parla d'*Horaci als Països Catalans* i no ens posa ni un trist exemple del conreu que aquest autor ha tingut al País Valencià. D'altra banda, proposa com a primera dada per a l'estudi del líric llatí l'any en què es publica a Cervera una (potser la primera) edició d'Horaci en llatí. En canvi, oblida el Còdex del segle xiv de la catedral de Tortosa (vegeu, també, Menéndez y Pelayo, op. cit., iv, p. 13).

ver arribat a les mans de l'erudit castellà una còpia d'aquest poema, que li havia tramès Rubió i Lluch,⁴³ l'estudiós castellà d'Horaci s'apressa a incorporar-la dins el seu treball, amb les següents paraules: «*La inspiración más alta que la musa catalana debe a Horacio es, a no dudarlo, la siguiente oda, tan rápida y tersa de forma, y tan latina de pensamiento, obra de un joven poeta mallorquín, de los más verdaderamente líricos que yo conozco en la actual generación española. No temo decir que ni en Carducci, ni en ningún otro de los neoclásicos italianos, hay una oda sáfica más pura y acicalada que ésta.*»⁴⁴ I transcriu, a continuació, el poema que, anys a venir, obrirà un recull d'inspiració clàssica: *Horacianes*. Costa i Llobera hi vol «refer la semblança encar que remota, de la lira clàssica, no sols per les formes externes, sinó per l'estre que les animà»,⁴⁵ segons ens comenta al pròleg del seu llibre. És de remarcar, també, que el poema IV de les *Horacianes* és una traducció de l'Oda 16 del llibre II de les *Odes* d'Horaci.⁴⁶

El mateix any que es publiquen les *Horacianes*, Gabriel Alomar tramet una carta a Menéndez y Pelayo⁴⁷ en la qual dóna coneixement d'unes traduccions que havia fet dels següents poemes d'Horaci: *Càntic Secular*, *A un jove esclau* (Carm. I, 38) i *A Venus* (Carm. I, 30), que, junt amb la carta, són publicats per Menéndez y Pelayo.⁴⁸ Aquests poemes, premiats als Jocs Florals de Barcelona del 1907, foren comentats extensament per M. de Montoliu en un article intitulat *Horaci traduït per l'Alomar*.⁴⁹ És particularment interessant la forma com M. de Montoliu enfoca el seu article. Encara

que l'estudi de la literatura llatina segons els plans d'estudi no és res més que una cosa avorrida i capaç de despertar els odís de tots els sacrificats estudiants, tanmateix el fet d'enfrontar-se personalment amb un autor antic continua essent objecte de formació: «Horaci... heus aquí un nom que en tots els que havem sigut estudiants d'instituts y pensionats desperta tristíssims records d'hores de viva tortura, de ofegament d'esperit, d'esclavitut y embrutiment intel·lectual. Se pot dir que en aquest nom se centra tota l'instintiva repugnancia que'ls esperits arribats a una perfecta independència de pensament senten envers els mètodes pedagògics tradicionals ab els quals han volgut lligar la nostra intel·lectuals funestíssims educadors que en la nostra infantesa han tocat en sort a la majoria de nosaltres. En aquest nom encarnem, com en un símbol, tot el mesquí esperit de la falsa educació clàssica, despulles corrompudes del gloriós humanisme, que encara perdura per dissort en la majoria dels nostres centres d'ensenyansa.»

I afegeix:

«Però quant allunyada de la veritat es aquesta impressió d'Horaci que s'emporta l'estudiant en sortint de les aules de llatinitat! Allí era la lletra *que mata* la única cosa que's preocupaven d'ensenyarnos, però l'esperit *que vivifica*, com l'aroma d'una flor rebregada per unes masses brutals, s'esvaïa sense deixar rastre en la nostra intel·ligència.

»Perdurará en la meva memoria per tota la vida [...] aquell instant en que vaig resoldre a tornar a obrir, després de llargs anys d'oblid, el meu vell Horaci [...] Era un poeta nou, desconegut, aquell Horaci, aquell vell tirà implacable [...] Y vaig comprendre en aquell moment perquè Horaci ha sigut en tots els temps y en totes les civilitzacions un dels Mestres eterns de l'humanitat; vaig veure tota l'alta riquesa del seu esperit, temple d'harmonia, espill de sobrietat, model de gràcia on totes les grans intel·ligències han après la savia disciplina y la justa ponderació de la llur forsa y han vist senyalats els límits infranquejables del poder de llurs facultats.

»Y aquest Horaci tal com se'm revelà a mi al llegir-lo, se revela exactament a la jove generació dels nostres poetes...»

I pel que es refereix a la traducció de Gabriel Alomar, acaba el seu article dient: «Aquest esperit de modernitat que ell ha infondit en la seva traducció del "Carmen Saeculare" favoreix y impressiona vivament a la seva primera lectura. De les estrofes de l'Alomar sembla dependres un llas misteriós que lliga estretament, com per un do de profecia, aquelles paraules qu'ens parlen de déus, d'homes y de ciutats ja morts y desapareguts per sempre més ab l'esperit que ara'ns anima y'ns fa vibrar ab heroics

43. Per a aquesta qüestió és interessant de tenir en compte l'article d'A. RUBÍO I LLUCH, *Alguns recorts personals meus de mossèn Costa*, «Catalana», núm. 129 (31 d'octubre de 1922), ps. 474-483.

44. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, VI, p. 248.

45. M. COSTA I LLOBERA, *Obras Completas*, *op. cit.*, p. 110.

46. M. COSTA I LLOBERA, *op. cit.*, ps. 117-118. Alguns poemes de les *Horacianes* foren publicats en d'altres indrets: *Vora una font*, «La Il·lustració Catalana», 9 de juliol de 1905, núm. 110, p. 437; *Als Joves*, «La Il·lustració Catalana», 26 de novembre de 1905, núm. 130, p. 753; *Mediterrània*, «La Il·lustració Catalana», 7 de gener de 1906, núm. 136, p. 27; *A Virgili*, «La Il·lustració Catalana», 25 de febrer de 1906, núm. 143, p. 119.

47. M. MENÉNDEZ Y PELAYO, *op. cit.*, IV, ps. 440-442.

48. Posteriorment, són premiades als «Jocs Florals de Barcelona» 1907. *A un jove esclau*, p. 264; *A Venus*, p. 264; *Càntic Secular*, ps. 261-263. Totes aquestes composicions foren publicades a *La columna de foc* (Barcelona 1911) ps. 207-216.

49. M. DE MONTOLIU, *Horaci traduït per l'Alomar*, «El Poble Català», 17 de juny de 1907.

pressentiments de futures grandeses promeses al nostre poble.»

En realitat, aquest mateix pensament que domina M. de Montoliu és el que dominarà tot el programa noucentista d'Eugeni d'Ors. Però abans ens cal acabar de repassar tots els fruits que Horaci donà dintre l'època modernista. Perquè aquests moments, encara que dominats per un horacianisme intens i extens, representen només l'inici de la consideració de la poesia d'Horaci en la literatura catalana. Els anys següents són particularment fèrtils en la incorporació de traduccions del gran líric llatí al català. I, a partir dels intents de Costa i Llobera, seran en gran manera interessants els exercicis d'adaptació de la mètrica original a la nostra literatura. Així ens ho fa constar el biògraf de Costa i Llobera, Mn. Bartomeu Torres:⁵⁰ «El Dr. Rubió i Lluch, president dels Jocs Florals de Barcelona 1907, l'any següent de la publicació del llibre d'En Costa, diu que fou una vertadera plaga de poesies pseudo-horacianes la que se presentà en aquell certamen. Tants eren els admiradors i imitadors, però cap obtingué el lloer apollini.»⁵¹

Una mica anterior a la publicació de les *Horacianes* són les traduccions del *Quis multa gracilis te puer in rosa* (Carm. I, 5), per Alfons Maseras⁵² i del *Coelo supinas si tuleris manus* (Carm. III, 23), per Lluís de Salamó,⁵³ encara que no representin una fita important dins l'horacianisme català.

Al llarg dels anys 1904 i 1905 Lluís Gispert i Casellas publica a la revista «Catalunya» algunes versions de les odes d'Horaci.⁵⁴ L'any 1909 Jaume Bofill i Ferro publi-

ca una composició de caire horacià.⁵⁵ És particularment interessant la labor traductora que en aquests anys dugué a terme l'Acadèmia Calasància a través de la col·lecció Biblioteca de Autores Griegos y Latinos, dirigida per Lluís Segalà i Cosme Parpal. En aquests quaderns (amb traduccions literals, i a les diferents llengües ibèriques en versió poètica) s'emprehgueren la publicació dels *Epodes*.⁵⁶ Per les traduccions catalanes hi figuren: Rafael Oliver, Artur Masriera i Colomer, Lluís Gispert i Casellas, Jordi Oliver i Daydí, Carles Badia i Malagrà, Jaume Bofill i Mates, Frederic Rahola i Tremols i Agustí Costa. D'altra banda, caldrà també tenir en compte que les traduccions literals en castellà són totes fetes per autors catalans: Rafael Oliver, Francesc Barjau i Pons, Tomàs Viñas, Josep Blanqué i Feliu, Josep Pons i Alzina, Francesc Martorell i Trabal, Jordi Rubió i Balaguer i Magí Verdaguier i Callís. Aquest darrer publica, en castellà, la versió de l'*Epistola ad Pisonem*,⁵⁷ l'any

d'abril de 1905, ps. 24-30, versió d'*Oda VI - A Agripa (Scriberis Vario fortis et hostium)* (p. 24); *Oda VII - A Munaci Plancus (Laudabunt alii)*, (ps. 25-26); *Oda VIII - A Lidia (Lydia dic per omnis)* (p. 27); *Oda IX - A Tatiarcus (Vides ut alta stet nive candidum)* (p. 28); *Oda X - A Mercuri (Mercuri facunde nepos Atlantidis)* (p. 29); *Oda XI - A Leucónoe (Tu ne quaesieris)*, (p. 30).

55. J. BOFILL I FERRO, *A un amic, (Horaciana)*, «Catalana», 2 de desembre de 1909, p. 125.

56. Biblioteca de Autores Griegos y Latinos. Academia Calasància (Directores: Ll. Segalà - C. Parpal). Horacio, *Epodos* (con la versión literal y diferentes traducciones en lenguas ibéricas). Cuaderno I: *Epodo I*, per la traducció catalana (ps. 6-7) Rafael Oliver (versió en decasíl·labs); Cuaderno II-III: *Epodo II*, amb traduccions catalanes d'Artur Masriera i Colomer (ps. 17-19) i de Lluís Gispert i Casellas, Pvre. (ps. 19-21); *Epodo III*, traducció catalana de Jordi Oliver i Daydí (p. 41); *Epodo IV*, traducció catalana de Carles Badia i Malagrà (p. 47); Cuaderno IV: *Epodo V*, versió catalana de Rafael Oliver (ps. 59-63); Cuaderno V: *Epodo VI*, versió catalana de Jaume Bofill i Mates (ps. 69-70); *Epodo VII*, traducció catalana de Frederic Rahola i Tremols (ps. 74-75); Cuaderno VI: *Epodo IX*, versió catalana d'Agustí Costa (ps. 81-82); *Epodo X*, versió catalana de Lluís Gispert i Casellas (p. 88); *Epodo XI*, traducció catalana de Francesc Matheu (ps. 94-96).

57. HORACIO, *Epistola a los Pisones* (texto latino; versión directa al castellano por Magín Verdaguier Callís y traducciones en verso castellano por Juan Gualberto González, y en verso catalán por Antonio M. Fàbregas), Barcelona, L'Avenç, 1910. La traducció d'A. M. Fàbregas és en decasíl·labs femenins blancs. Aquest darrer autor havia publicat, en fragments, aquesta epístola a «La Il·lustració Catalana» l'any 1893: *Epistola ad Pisonem d'Horaci sobre l'art poètica*, traducció catalana, «La Il·lustració Catalana», 15 d'abril de 1893, ps. 106-107; 30 d'abril de 1893, p. 123; 31 de juliol de 1893, ps. 219-222; 15 d'octubre de 1893, ps. 294-297.

50. Mn. Bartomeu Torres, *Mn. Costa i Llobera* (Assaig biogràfic) (Mallorca 1936), ps. 176 i ss.

51. Efectivament, al volum dels «Jochs Florals de Barcelona» 1907 hi són premiats: Ll. Ribber, pel poema *La cabellera de Berenice* (en estrofes sàfiques), ps. 79-81, amb la Flor Natural; Jaume Bofill i Mates, pel poema *A Madona Bellesa* (en imitació de l'estrofa sàfica), amb un accésit a la Viola d'Or i Argent, ps. 125-126; també Gabriel Alomar, per les composicions esmentades a la nota 48.

52. A. MASERAS, *Quis multa gracilis te puer in rosa* (Carm. I, 5), amb el títol: *De Horaci, a Pirra*, «Joventut», 5 d'octubre de 1905, p. 647.

53. Ll. DE SALAMÓ, *Traducció directa de: Q. Horatii Flacci - Oda XXIII, Llib. III. A Fidile*, «La Veü de Catalunya», III, núm. 10 (5 de març de 1893), ps. 114-115.

54. «Catalunya», núm. xxv (1904), ps. v-vii, versió de *Beatus ille i Epodon, Oda II*; «Catalunya», 15 de febrer de 1905, ps. 21-28, versió d'*Oda I - A Mecenas* (ps. 21-22); *Oda II - A Cèsar August* (ps. 23-24); *Oda III - A la nau que conduïa a Atenas Virgili (Sic te diva potens Cypr)* (ps. 25-26); *Oda IV - A Lucius Sextus (Solvitur acris hiems grata vice veris et Favonii)* (p. 27); *Oda V - A Pirra (Quis multa gracilis te puer in rosa)* (p. 28); «Catalunya», 30